

TOMASZ KACPRZYK

Psychologiczny efekt ubezpieczenia OC a koluzja

W artykule poruszono psychologiczne aspekty podejmowania decyzji przez sędziów, podstawowe zasady wymiaru sprawiedliwości oraz wybrane przepisy, których zastosowanie może być przejawem psychologicznego efektu ubezpieczenia OC. Przedstawiono orzeczenia sądowe z dziedziny prawa odszkodowawczego, które potwierdzają istnienie tego zjawiska. Zwrócono nadto uwagę na potencjalne oddziaływanie ubezpieczenia OC, które może niekiedy przybrać postać koluzji.

Słowa kluczowe: ubezpieczenie OC, psychologiczny efekt ubezpieczenia, koluzja.

Wprowadzenie

Ubezpieczenia OC wywierają znaczący wpływ na całokształt cywilnoprawnej problematyki odszkodowawczej na płaszczyźnie orzecznictwa oraz ustawodawstwa¹. Instytucja ta nie tylko chroni ubezpieczonego przed roszczeniami osób trzecich, ale staje się również gwarantem realności kompensacji należnej poszkodowanym. Dynamiczny rozwój tego ubezpieczenia związany był z rozszerzaniem granic i zasad odpowiedzialności cywilnej od 2. połowy XIX w. Poszkodowani, wiedząc, że za sprawcą szkody stoi finansowo potężna instytucja ubezpieczeniowa, która poniesie ciężar odpowiedzialności, coraz częściej występują z roszczeniami odszkodowawczymi, a także „chętniej” zawyżają wysokość zgłaszanych roszczeń odszkodowawczych, w szczególności jeśli te roszczenia mogą zgłosić na zasadzie *actio directa*, bezpośrednio zakładowi ubezpieczeń.²

W. Friedmann wskazuje, że w systemie *common law* wiele sądów przy określaniu wysokości szkody kieruje się istnieniem po stronie sprawcy ubezpieczenia OC³. W praktyce może to nawet powodować zasądzenie odszkodowania od ubezpieczonego sprawcy, który stosownie

-
1. W. Warkańto, *Ubezpieczenie a odpowiedzialność odszkodowawcza*, Studia Cywilistyczne, t. 16, Kraków 1970, s. 105–106.
  2. Ibidem, s. 106.
  3. W. Friedmann, *Law in a Changing Society*, London 1964, s. 120; E. Kowalewski, *Rozwój ubezpieczeń a zmierzch odpowiedzialności deliktowej – iluzja czy rzeczywistość?*, [w:] M. Nesterowicz [red.], *Czyny niedozwolone w prawie polskim i prawie porównawczym*, Warszawa 2012, s. 290.

do obowiązującego prawa mógłby uniknąć odpowiedzialności⁴. Zdarza się w krajach skandynawskich, że sądy w dowolny sposób nakładają na pozwanego odpowiedzialność, kierując się tym, że zawarł on ubezpieczenie OC⁵. Wówczas towarzystwa ubezpieczeń starają się kryć za „parawanem” ubezpieczającego, a jemu samemu zabraniają ujawniać, że posiada stosowne ubezpieczenie OC⁶.

Problem psychologicznego efektu ubezpieczenia OC w Polsce jest widoczny przy wypadkach z komunikacyjnych ubezpieczeń OC oraz związanych z prowadzeniem indywidualnych gospodarstw rolnych⁷. Zdaniem E. Kowalewskiego w obu wypadkach „własne prawo” poszkodowanego wobec ubezpieczyciela powoduje, iż sądy wyjątkowo łaskawie traktują roszczenia poszkodowanego. Stosują tym samym najrozmaitsze zabiegi (np. ułatwienia dowodowe tak w zakresie przesłanek odpowiedzialności sprawcy, jak i w zakresie ustalenia wysokości rzeczywistej szkody, zbyt częste wychodzenie poza granice żądań powoda, niestosowanie *ius moderandi* itp.), aby tą drogą zapewnić poszkodowanemu jak największe odszkodowanie⁸. Psychologiczny efekt ubezpieczenia polega również na tym, że sądy kierują się w pierwszej kolejności poczuciem słuszności⁹, mając na uwadze przede wszystkim interes poszkodowanego, który to interes może być (i często jest) w sądowych postępowaniach odszkodowawczych nadmiernie faworyzowany.

Na przykładzie tego typu zjawisk widać zacieranie się różnicy pomiędzy tolerowanym przez prawo psychologicznym efektem ubezpieczenia OC a działaniem bezprawnym, jakim jest koluzja¹⁰. Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie tej problematyki. Badanie tego zjawiska będzie opierać się w głównej mierze na analizie wybranych orzeczeń sądowych. Uwidocznienie przedmiotowego zagadnienia może wpłynąć na szersze i bardziej wszechstronne postrzeganie ubezpieczenia OC oraz jego społeczno-gospodarczych funkcji we współczesnych stosunkach odszkodowawczych, nie wykluczając tych niosących za sobą także pewne negatywne zjawiska, których skrajnym wyrazem może być występowanie przypadków koluzji.

1. Psychologiczne uwarunkowania decyzji sądowych w sprawach odszkodowawczych

W dużym uproszczeniu, na potrzeby niniejszego opracowania można przyjąć, iż zewnętrzne zachowanie człowieka jest efektem końcowym pewnych procesów zachodzących w jego psychice. Działanie jednostki jest jednak silnie uzależnione od granic wyznaczonych przez obowiązujące

---

4. W. Friedmann, *Law ...*, op. cit., s. 403; E. Kowalewski, *Rozwój ubezpieczeń ...*, op. cit., s. 290.

5. E. Kowalewski, *Rozwój ubezpieczeń ...*, op. cit., s. 291.

6. Ibidem, s. 291 oraz podana tam literatura.

7. E. Kowalewski, *Zmierzch odpowiedzialności cywilnej za wypadki samochodowe – iluzja czy rzeczywistość?*, [w:] K. Ludwichowska (red.), *Kompensacja szkód komunikacyjnych*, Warszawa 2011, s.28 i następne, oraz podana tam literatura; E. Kowalewski, *Rozwój ...*, op. cit., s. 289–293 oraz podana tam literatura; E. Kowalewski, *Wpływ ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej na odpowiedzialność z tytułu czynów niedozwolonych*, *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Prawo nauki humanistyczno-społeczne*, Zeszyt 181, 1988, s. 87–91 oraz podana tam literatura.

8. Ibidem.

9. M. Kolasiński, *Odpowiedzialność cywilna notariusza*, Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2005, s. 252.

10. E. Kowalewski, *Zmierzch ...*, op. cit., s. 29.

prawo. Postępowanie danej osoby powinno być zatem zgodne z przepisami. L. Petrażycki wyróżnił prawo pozytywne, które dostarcza pewien jednolity szablon reguł i zasad postępowania dla zespołów liczących mniej lub więcej osób, oraz prawo intuicyjne posiadające charakter indywidualny, którego treść zależna jest od specyficznych warunków i okoliczności życia każdego człowieka, od jego charakteru, wychowania, wykształcenia, stanu społecznego, osobistych znajomości itp.¹¹ Owe właściwości i cechy konkretnej osoby oddziałują bowiem także na jej decyzje. Na jej zachowanie (także to zgodne z prawem) mają bowiem wpływ nie tylko czynniki poznawcze, ale również pozostające z nimi we wszechstronnych związkach czynniki emocjonalne¹². Wprawdzie nie powinny one być wiodące, jednakże pozostawiają określony „wydźwięk” w każdym procesie podejmowania decyzji. Dotyczy to oczywiście także decyzji sądowych; doświadczenie życiowe sędziego może wywierać i często wywiera wpływ na ocenę dowodów, także w polskim procesie cywilnym. Dla przykładu, art. 233 k.p.c.¹³ odnosi się bezpośrednio do własnego przekonania sądu. Przepis ten nie określa precyzyjnych czynników budujących przekonanie sędziego, lecz przedstawia na stwierdzeniu, iż musi być wynikiem wszechstronnego rozważenia materiału dowodowego. Egzemplifikuje to zasadę swobodnej oceny dowodów. Odnosi się zarówno do ich wiarygodności, jak i mocy. Jej granice są wyznaczone przez zasady logicznego rozumowania, nakazu opierania się na dowodach przeprowadzonych prawidłowo, z zachowaniem wymagań dotyczących bezstronności¹⁴. Niektóre reguły dowodowe ukształtowane są na podstawie pewnych założeń aksjologicznych, które mogą wynikać z przyjętej koncepcji realizacji zasady prawdy obiektywnej¹⁵, np. branie pod uwagę przez podmiot stosujący prawo doświadczeń życiowych lub zawodowych itp.¹⁶ Mimo iż przepisy nie odnoszą się wprost do tych czynników, trudno sobie wyobrazić właściwe rozstrzygnięcie sprawy bez uwzględnienia własnych doświadczeń życiowych konkretnego sędziego orzekającego w danej sprawie.

2. Niezawistość sędziowska

Sędzia przed wydaniem orzeczenia dokonuje oceny zebranego materiału dowodowego oraz wykładni właściwych przepisów prawa¹⁷. Realizuje konstytucyjne zasady praworządności, bezstronności, prawa do sądu czy też szeroko ujmowanej zasady sprawiedliwości społecznej. W celu ich realizowania sąd musi być niezawisły¹⁸. Zasada niezawisłości oznacza dokonywanie przez sędziego samodzielnie wykładni prawa oraz oceny faktów, dowodów podczas wypełniania czynności

11. L. Petrażycki, *Teoria prawa i państwa w związku z teorią moralności*, Tom II, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1960, s. 249.

12. I. Barwicka-Tylek, *W kwestii „psychologiczności” psychologicznej teorii prawa Leona Petrażyckiego*, „Państwo i Prawo” 2/2010, s. 44 i następne.

13. Ustawa z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. z 1964 r. Nr 43, poz. 296 ze zm.

14. A. Góra-Błaszczkowska, *Komentarz do art. 233 k.p.c.*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, tom I, *Komentarz do artykułów 1–729*, C.H.Beck 2013, wersja Legalis.

15. Obecnie prawdy procesowej.

16. L. Leszczyński, *Klauzule generalne w stosowaniu prawa*, Lublin 1986, s. 118.

17. B. Bładowski, *Metodyka Pracy Sędziego Cywilisty*, Biblioteka Sądowa, 3 wydanie, Oficyna Wolters Kluwer business, Warszawa 2009, s. 30.

18. Ibidem.

z zakresu wymiaru sprawiedliwości¹⁹. Swoboda jednak nie jest nieograniczona. Nie może oznaczać dowolności w stosowaniu wykładni prawa, gdyż godziłoby to w konstytucyjną zasadę praworządności²⁰. Sąd jest związany konstytucją i ustawami, a jego działania i rozstrzygnięcia nie mogą być abstrakcyjne. Przed wydaniem końcowego orzeczenia konieczna jest właściwa ocena stanu faktycznego oraz odpowiednich przepisów prawa.

Sędzia powinien nadto uwzględniać aktualną problematykę społeczną, gospodarczą i polityczną państwa, powinien też kierować się ustalonymi przez judykaturę i naukę ogólnymi zasadami wykładni prawa oraz regułami rozumowania. W szczególności powinien się kierować:

- wykładnią autentyczną zawartą w samej ustawie;
- wykładnią zawartą w orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego udzielającego odpowiedzi na pytanie sądu co do zgodności aktu normatywnego z Konstytucją (art. 193 Konstytucji RP²¹ i art. 3 ustawy o TK²²);
- wykładnią zawartą w motywach wyroku sądu odwoławczego przekazującego sprawę do ponownego rozpoznania (art. 386 § 6 k.p.c.);
- wykładnią zawartą w uchwale Sądu Najwyższego udzielającego odpowiedzi na pytanie prawne w konkretnej sprawie (art. 390 k.p.c.);
- wykładnią zawartą w uchwale Sądu Najwyższego wpisaną do księgi zasad prawnych²³.

Nieprzestrzeganie powyższych wytycznych może prowadzić do dowolności rozstrzygnięcia. W niektórych przypadkach takie działanie mogłoby nawet spowodować naruszenie prawa. Wyłączenie dowolności sędziego w rozpoznawaniu spraw polega na tym, że jego postawa poznawcza i oceniająca, jego własne wewnętrzne przekonanie kształtowane są pod wpływem obyczajów i poglądów społeczeństwa²⁴. W tym zakresie nie istnieją żadne ścisłe reguły wyznaczające kierunki jego działania. Końcowe rozstrzygnięcie jest jednak zawsze wynikiem wewnętrznej oceny sędziego, która powinna mieścić się w granicach wyznaczonych przez przepisy k.p.c. W przypadku ich naruszenia, dwuinstancyjność postępowania cywilnego winna doprowadzić do skorygowania wadliwie wydanego orzeczenia.

Doniosłą rolę w całym procesie pełni uzasadnienie wyroku. Sąd jest zobowiązany do wyjaśnienia motywów podjętego rozstrzygnięcia w sposób umożliwiający przeprowadzenie kontroli instancyjnej²⁵. Naruszenie art. 328 § 2 k.p.c. z reguły nie ma wpływu na treść wyroku, gdyż uzasadnienie jest sporządzane po jego wydaniu²⁶. Sąd nie zawsze eksponuje w nim swoją rolę, a czasami nawet świadomie jej nie eksplikuje²⁷. Celem uzasadnienia jest między innymi wyeliminowanie wpływu czysto osobistych preferencji sędziego, stworzenie szansy skontrolowania jego rozumowania, zmuszenie go do refleksji nad samym rozstrzygnięciem²⁸. Uzasadnienie powinno też zawierać

---

19. B. Banaszak, *Komentarz do art. 178 Konstytucji RP, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*. Komentarz. C.H. Beck, wydanie 1, 2009, wersja Legalis.

20. B. Bładowski, *Metodyka Pracy...*, op. cit., s. 30.

21. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.

22. Ustawa z 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym, Dz. U. z 1997 r. Nr 102, poz. 643 ze zm.

23. B. Bładowski, *Metodyka...*, op. cit., s. 30.

24. Ibidem.

25. Wyrok Sądu Najwyższego z 26 lipca 2007 r. V CSK 115/07 Monitor Prawniczy 2007, nr 17, s. 930.

26. A. Jakubecki, *Komentarz do art. 328 kodeksu postępowania cywilnego*, [w:] H. Dolecki [red.], *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, tom I, Artykuły 1–366, wersja LEX 2013.

27. E. Łętowska, *Pozaprosesowe znaczenie uzasadnienia sądowego*, „Państwo i Prawo” 5/1997, s. 3.

28. Ibidem, s. 5 oraz podana tam literatura.

część opisową z informacjami nt. stanu faktycznego oraz wyjaśnienie podstawy prawnej wyroku²⁹. W praktyce wewnętrzne przekonania sędziego mogą nie zostać dostatecznie uzewnętrznione, co w konsekwencji może uniemożliwić wykazanie motywów, którymi się kierował.

Zasada niezawisłości koreluje z obowiązkiem bezstronności sądu. W przypadku jego zakwestionowania, strona postępowania jest uprawniona do złożenia wniosku o wyłączenie sędziego (przepisy dopuszczają również obligatoryjne wyłączenie). O ile zasada niezawisłości odnosi się do oddziaływania podmiotów zewnętrznych, o tyle obowiązek bezstronności obowiązuje sędziego do przeciwstawiania się własnym ocenom płynącym z subiektywnego doświadczenia, stereotypów i uprzedzeń³⁰.

Nie budzi wątpliwości fakt, iż osobiste cechy charakteru zawsze mają pewien wpływ na niezawisłość i bezstronność sędziów. Zdaniem R. Tokarczyka³¹: „Niezawisłość sędziego, jako wartość etyczna, w najwyższym chyba stopniu odzwierciedla predyspozycje jego osobowości do sprawowania odpowiedzialnego urzędu sędziowskiego. Sędzia «zawisły» staje się funkcjonariuszem panującego reżimu politycznego. Niekiedy zachowanie niezawisłości wymaga nieustępliwości i upor, zdecydowania i odwagi już na etapie oceny prawa, które przyszło sędziemu stosować”. Sędzia nie powinien więc akceptować każdego prawa tylko dlatego, że zostało ustanowione, ale musi dokonać jego oceny pod względem akceptowanych przez siebie wartości, standardów sprawiedliwości, zasad etycznych, moralnych itp.³² Zdaniem A. Gomułowicza³³, dla zachowania bezstronności duże znaczenie ma „psychologiczne niebezpieczeństwo dotyczące sędziowskich emocji”. Podkreśla on, że „emocje są naturalnym elementem ludzkiego życia (...) i sędzia jest na nie podatny” oraz „(...) jeśli sędzia nie przekroczy bariery niechęci, to nie wyda wyroku sprawiedliwego. Dlatego też wolność sędziego od emocji musi dotyczyć całego toku postępowania sądowego”.

Powyższe aspekty nabierają szczególnego znaczenia w przypadku określonych granic „swobody” sądu w omawianym tu zakresie. Odniesienie poruszanych aspektów do dziedziny prawa odszkodowawczego i ubezpieczeniowego zostanie zobrazowane wybranymi orzeczeniami sądowymi, które pozwolą dostrzec psychologiczny efekt ubezpieczenia OC. Z reguły kwestie te będą dotyczyły ustalenia obowiązku i wysokości odszkodowania na podstawie przepisów prawa cywilnego.

3. Uwagi na tle art. 322 k.p.c.

Przejawem swobody sędziego co do orzekania o wysokości żądania powoda w procesie cywilnym może być art. 322 Kodeksu postępowania cywilnego. Przepis ten dotyczy wszelkich reżimów odpowiedzialności odszkodowawczej³⁴. Jego zastosowanie jest możliwe w przypadku, gdy „ściśle udowodnienie wysokości żądania jest niemożliwe lub nader utrudnione”. Wówczas sąd określa odpowiednią sumę według swojej oceny po rozważeniu wszystkich okoliczności sprawy.

29. A. Góra-Błaszczkowska, *Komentarz do art. 328 k.p.c.*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, tom I, *Komentarz do artykułów 1–729*, C.H.Beck 2013, wersja Legalis.

30. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 9 listopada 1993 r., K 11/93 OTK 1993, Nr 2, poz. 37.

31. R. Tokarczyk, *Etyka prawnicza*, Warszawa 2007, s. 120.

32. B. Banaszak, *Komentarz...*, op. cit.

33. A. Gomułowicz, *Sędzia sądu administracyjnego a idea autorytetu*, ZNSA 2008, Nr 5, s. 13–14.

34. M. Kaliński, *Szkoda na mieniu i jej naprawienie*, C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 476.

„Niemożliwość” powinna wynikać z przyczyn faktycznych lub prawnych, np. w przypadku zniszczenia dowodów lub niedostatecznych wyników postępowania dowodowego³⁵. Zastosowanie tego przepisu stanowi wyjątek od ogólnej zasady polegającej na obowiązku powoda co do ścisłego udowodnienia żądań. Ścisłe udowodnienie rozmiarów szkody może być jednak czasami utrudnione, a niekiedy niemożliwe³⁶.

Na ustalenie odpowiedniej kwoty odszkodowania mają wpływ również logika i doświadczenie życiowe sędziego³⁷. To właśnie przy zastosowaniu omawianego przepisu możliwe jest zawyżenie odszkodowania. Odpowiednia suma ustalana jest w każdym przypadku indywidualnie. Ocena sądu na podstawie tego przepisu odnosi się do „wszystkich okoliczności”³⁸, odwoływanie się jednak do norm pozaprawnych, np. zasad słuszności, nie byłoby nieuzasadnione w rozumieniu omawianego przepisu.

Z uprawnienia zawartego w art. 322 k.p.c. sąd *meriti* może skorzystać dopiero wówczas, gdy po wyczerpaniu wszystkich dostępnych dowodów okaże się, że ścisłe udowodnienie żądania jest niemożliwe lub nader utrudnione³⁹. Jednakże nie zwalnia to poszkodowanego z obowiązku udowodnienia wysokości szkody⁴⁰. Brak tego elementu może stanowić naruszenie art. 126 § 1 pkt 3 k.p.c.

W dotychczasowym orzecznictwie sądy stosowały ten przepis między innymi w przypadku, gdy szkoda była wypadkową dwóch czynników: niezawinionego przez pozwanego urazu oraz zawinionych przez niego zaniedbań w leczeniu⁴¹. W literaturze podkreśla się, że do określenia stopnia przyczynienia się poszkodowanego (art. 362 k.c.⁴²), a zarazem rozmiaru odszkodowania, art. 322 k.p.c. się nie stosuje⁴³. Wyjątkowe „ułatwienia dowodowe” nie powinny bowiem być stosowane w przypadku zaniedbania obowiązku przedstawienia dowodów na potwierdzenie twierdzeń strony postępowania (powoda).

Powszechnie przyjmuje się, że art. 322 k.p.c. nie ma zastosowania do zasądzenia **zadośćuczynienia** na podstawie art. 446 § 3 k.c. Podnosi się, iż skoro przepis art. 446 § 3 k.c. odnosi się do rozważenia wszystkich okoliczności sprawy, nie ma już potrzeby sięgania do normy prawnej wyrażonej w art. 322 k.p.c., mającej na względzie trudności dowodowe⁴⁴. Przeciwnie zapatrywanie wyraża A. Szpunar, który twierdzi, że przepis art. 322 k.p.c. znajdzie zastosowanie w sytuacji odszkodowania na rzecz najbliższych członków rodziny zmarłego na podstawie art. 446 § 3 k.c.⁴⁵ Wskazane stanowisko może być jednak podane w wątpliwość, i to nie tylko z powodu treści reguły wyrażonej w art. 233 k.p.c. Odnosi się to również do roszczenia przewidzianego w art. 445 § 1 k.c., ponieważ ze swej natury jest ono niemożliwe do ścisłego wymierzenia⁴⁶. Podkreślono w literaturze, że przy zasądzeniu

---

35. Ibidem, s. 478.

36. Ibidem.

37. Ibidem, s. 480.

38. Ibidem.

39. Wyrok Sądu Najwyższego z 26 stycznia 1976 r. I CR 954/75, LEX nr 7795.

40. K. Pietrzykowski, *Komentarz do art. 361 k.c.; Komentarz do art. 1–449¹⁰ k.c.*, tom I, C.H. Beck 2011, wydanie 6, wersja Legalis; Wyrok Sądu Najwyższego z 18 grudnia 1973 r., III CRN 272/73, OSNCPIUS 1974, Nr 10, poz. 177.

41. Wyrok Sądu Najwyższego z 21 maja 1969 r. II CR 155/69, Legalis.

42. Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz. U. z 1964 r. Nr 16 poz. 93 ze zm.

43. M. Kaliński, *Szkoda...*, op. cit., s. 479 oraz podana tam literatura.

44. Wyrok Sądu Najwyższego z 4 września 1967 r. I PR 23/67, Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych 1969, Nr 1, poz. 5.

45. A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania w prawie cywilnym*. Wydawnictwo prawnicze, Warszawa 1975, s. 49 i 50.

46. Uzasadnienie Wyroku Sądu Najwyższego z 29 września 2000 r. V KKN 527/00, OSNC 2001, nr 3, poz. 42.

świadczeń z tytułu ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych (zwłaszcza w przypadku szkód na osobie) nie ma bezwzględnej potrzeby zachowania drobiazgowej dokładności⁴⁷. Jednakże nie może to prowadzić do całkowitego zaniechania obowiązku określenia wysokości żądania. Dopiero całkowita niemożliwość udowodnienia wysokości roszczenia lub szczególnie trudności przy jego określeniu mogą uzasadniać zastosowanie konstrukcji przewidzianej w art. 322 k.p.c.

Utrudnienia dowodowe mogące powstać w razie konieczności udowodnienia uszczerbku powstałego w rzeczy używanej są w stanie w praktyce uzasadnić zastosowanie art. 322 k.p.c. Dlatego w doktrynie proponuje się, aby szkodę określić jako wartość nowej rzeczy z potrąceniem jej stopnia zużycia, a gdy istnieją trudności w ustaleniu stopnia zużycia, zastosowanie znajduje wspomniany przepis⁴⁸.

W literaturze opowiedziano się również za szerokim stosowaniem przepisu art. 322 k.p.c. Zdaniem Z. Radwańskiego z przyjętej w kodeksie metody różnicy ustalania szkody wynika konieczność stosowania zasady *compensatio lucri cum damno*. Z. Banaszczyk normatywnej podstawy do określenia zakresu kompensacji upatruje w treści art. 322 k.p.c.⁴⁹ To ostatnie stanowisko może być uważane za wątpliwe, głównie z powodu umiejscowienia podstaw do odszkodowania w strukturze aktów prawnych. Owa teza wydaje się również trudna do obrony z racji pełnionych funkcji i celów tego przepisu, który nie może prowadzić do zastąpienia właściwych norm merytorycznych zawartych w k.c. normami proceduralnymi (art. 322 k.p.c.).

Do zakresu tego przepisu nie należą kwestie: zasady odpowiedzialności, powstania szkody, związku przyczynowego⁵⁰. Art. 322 k.p.c. *verba legis* odnosi się jedynie do wysokości odszkodowania.

4. Wybrane orzeczenia sądów

Psychologiczny efekt ubezpieczenia OC jest widoczny np. w przypadku zasądzenia zadośćuczynienia. Roszczenie to związane jest z najważniejszymi wartościami człowieka. Wobec tego wpływ na decyzje sędziego mogą mieć też emocje. Zdaniem Z. Radwańskiego „istnieje uzasadniona obiektywnymi przesłankami możliwość znalezienia bliższego związku między uszczerbkami o charakterze niemajątkowym a satysfakcją dostępną za pieniądze”⁵¹. Zadośćuczynienie powinno mieć charakter całościowy i obejmować wszystkie cierpienia fizyczne i psychiczne, zarówno już doznane, jak i te, które zapewne wystąpią w przyszłości⁵².

47. J. Miaskowski, K. Niezgodą, P. Skawiński, *Komentarz do art. 35 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, UFG i PBUK*, [w:] *Ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych. Komentarz*, C.H. Beck 2012, wydanie 1, wersja Legalis; Wyrok Sądu Najwyższego z 12 grudnia 1956 r., II CR 459/56, OSN 1958, Nr III, poz. 67.

48. R. Baranek, *Realizacja zasady pełnego odszkodowania w przypadku uszczerbku powstałego w rzeczy używanej*, MOP 2008, numer 3, wersja Legalis, oraz podana tam literatura; podobnie Wyrok Sądu Najwyższego z 6 kwietnia 1957 r. I CR 138/56, OSNC 1959, Nr 1, poz. 5.

49. E. Gniewek [red.], *Komentarz do art. 361 k.c.*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, C. H. Beck 2013, wydanie 5, wersja Legalis oraz podana tam literatura.

50. A. Szpunar, *Ustalenie ...*, op. cit., s. 48.

51. Z. Radwański, *Zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową. Rozwój i funkcja społeczna*, Poznań 1956, s. 135; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę*, Toruń 2007, s. 17.

52. Wyrok Sądu Najwyższego z 3 lutego 2000 r., I KKN 969/98, LEX 50824; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie ...*, op. cit., s. 18.

Powyższe okoliczności są szczególnie widoczne w stanie faktycznym przedstawionym w wyroku sądu apelacyjnego rozpoznającego apelację, w którym stwierdzono, że „[...] skromne kwoty obejmujące elementy niemajątkowe mogły być zasądzone dotychczas w ramach art. 446 § 3 k.c. Natomiast wprowadzenie nowego rozszczenia odnoszącego się jedynie do sfery emocjonalnej oznacza, że suma zadośćuczynienia powinna być ekonomicznie odczuwalna dla uprawnionego. Przy tym założeniu należało uwzględnić ogólny poziom zamożności powódki, który jest wyższy niż średni. Sąd okręgowy wskazał również na fakt, że **zobowiązany do zapłaty jest spółka wypłacająca największe na polskim rynku finansowym dywidendy**. Podkreślił także, że to, iż powódka stara się sama radzić ze swoim zmartwieniem i stanem, nie powinno w żadnym wypadku premiować zobowiązanego”⁵³. Uwzględnienie sytuacji majątkowej pozwanego zakładu ubezpieczeń (który jest stroną umowy ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych zawartej ze sprawcą szkody) może być przykładem psychologicznego efektu ubezpieczenia OC. Zgodnie z uwagami odnoszącymi się do uzasadnienia wyroku, sędzia w niniejszym stanie faktycznym kierował się określonymi motywami, które zdaniem sądu apelacyjnego były nieuzasadnione. W tym przypadku nie może znaleźć zastosowania również *ius moderandi*, albowiem art. 440 k.c. odnosi taką możliwość wyłącznie do stosunków odszkodowawczych pomiędzy osobami fizycznymi.

W literaturze zwrócono również uwagę na przypadki nieprawidłowej wykładni właściwego przepisu jako podstawy należnego poszkodowanym odszkodowania. Zdaniem K. Ludwichowskiej, interpretacji przyjętej przez Sąd Najwyższy w wyroku z 5 lutego 2002 r.⁵⁴ **nie da się zaakceptować**, jednakże dzięki temu zabiegowi taksówkarz otrzymał odszkodowanie, którego nie dostałby, gdyby zgodnie z prawidłową wykładnią art. 436 k.c. przyjął, że taksówka znajdowała się w ruchu⁵⁵.

Psychologiczny efekt ubezpieczenia OC w praktyce może powodować np. sytuacje, w których wypożyczalnie samochodów stosują inne stawki dla ubezpieczycieli, a inne dla pozostałych wynajmujących⁵⁶. Stosowanie odmiennych stawek w przypadku, gdy świadczenie wypłaca ubezpieczyciel na podstawie umowy ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, w zestawieniu z pozostałymi uczestnikami rynku przy podobnych okolicznościach stanu faktycznego może być nieuzasadnione. Na gruncie uchwały Sądu Najwyższego z 17 listopada 2011 r.⁵⁷ w sprawie najmu pojazdu zastępczego występują sytuacje, w których określone osoby często nie są w stanie udowodnić, że zastępczego auta w ogóle potrzebowali⁵⁸.

O rozbieżnościach w orzecznictwie sądowym odnoszącym się do tzw. samochodowych części zamiennych najdobitniej świadczy okoliczność, iż jeden z sądów zaakceptował wykorzystanie w naprawie 9-letniego auta części oryginalnych, w innym przypadku orzekł natomiast, że zastosowanie oryginalnych części przy remoncie 6-letniego auta doprowadziłoby do bezpodstawnego wzbogacenia się właściciela⁵⁹.

---

53. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 14 kwietnia 2010 r. I ACa 178/10.

54. V CKN 644/00, OSNC 2002, Nr 12, poz. 156.

55. K. Ludwichowska, *Odpowiedzialność cywilna za wypadki samochodowe w Polsce*, Toruń 2008, s. 165.

56. E. Glapiak, *Potrzebę korzystania z pojazdu zastępczego trzeba udowodnić*, „Gazeta Prawna” nr 185, 24 września 2013 r., s. B5.

57. Uchwała Sądu Najwyższego z 17 listopada 2011 r. III CZP 5/11.

58. E. Glapiak, *Potrzebę...*, op. cit.

59. Ibidem.

W kwestii ubytku wartości handlowej pojazdów powypadkowych należy wymienić także wyrok Sądu Rejonowego w Puławach z 28 lutego 2006 r.⁶⁰, w którym (bez konieczności wykazywania jakichkolwiek dalszych dodatkowych przesłanek) uznano dopuszczalność wyrównania ubytku wartości sprzedażnej pojazdu⁶¹. W wyroku Sądu Okręgowego w Koninie z 1 lipca 2008 r.⁶² stwierdzono natomiast, że każda naprawa powypadkowa, niezależnie od tego, przy użyciu jakich części została wykonana, obniża wartość rynkową pojazdu⁶³. Również w wyroku Sądu Rejonowego w Przemyślu z 8 maja 2009 r.⁶⁴ przyjęto jako oczywisty i niewymagający wnikliwych ustaleń konkretnych następstw wypadku ubytek wartości handlowej podlegający kompensacji z tytułu ubezpieczenia OC sprawcy wypadku⁶⁵.

5. Klauzula *rebus sic stantibus*

Celem wprowadzenia instytucji *rebus sic stantibus* jest zapewnienie słuszności kontraktowej⁶⁶. Jej zastosowanie ma charakter wyjątkowy. Stanowi wyjątek od ogólnej zasady *pacta sunt servanda*. Praktyka orzecznictwa dopuściła możliwość zastosowania przepisu art. 357¹ k.c. również do umowy ubezpieczenia OC⁶⁷. Z racji charakteru losowego umowy ubezpieczenia nie może ona być jednak traktowana na równi z innymi umowami zobowiązującymi⁶⁸. Przepis art. 357¹ k.c. ma zastosowanie tylko do zobowiązań wynikających z umowy. Tymczasem np. minimalna suma gwarancyjna w przypadku obowiązkowych ubezpieczeń OC wyznaczona jest przez ustawodawcę; przeciw zastosowaniu tej instytucji świadczy również fakt, że roszczenie bezpośrednio poszkodowanego wynika z ustawy i tym samym uprawnienie do żądania zastosowania *rebus sic stantibus* przysługuje jedynie stronom umowy⁶⁹. Z powyższych względów możliwość zastosowania tej konstrukcji w odniesieniu do korygowania sum gwarancyjnych w umowach obowiązkowych OC jest wątpliwa. Pewność sytuacji prawnej podmiotów, których stosunku prawnego klauzula może dotyczyć, jest w stanie zapewnić przede wszystkim przewidywalność rozstrzygnięć sądowych, która będzie tym większa, im bliższa dosłownemu brzmieniu przepisu okaże się przyjmowana przez sądy⁷⁰.

60. I C 338/04.

61. K. Bączyk-Rozwadowska, *Odszkodowanie za ubytek wartości handlowej pojazdu w orzecznictwie sądowym* [w:] E. Kowalewski (red.), *Odszkodowanie za ubytek wartości handlowej pojazdu poddanego naprawie*, Toruń 2012, s. 109.

62. I C 171/08 niepubl.

63. K. Bączyk-Rozwadowska, *Odszkodowanie...*, op. cit., s. 111.

64. I C 92/08.

65. K. Bączyk-Rozwadowska, *Odszkodowanie...*, op. cit., s. 112.

66. R. Strugała, *Ingerencja sądu w stosunek zobowiązaniowy na podstawie art. 357¹ k.c.*, „Państwo i Prawo” 8/2010, s. 57.

67. Uchwała Sądu Najwyższego z 31 maja 1994 r., OSN 1994, Nr 12, poz. 237; Uchwała Sądu Najwyższego z 29 grudnia 1994 r., OSN 1995, Nr 4, poz. 55.

68. M. Serwach, *Dopuszczalność zastosowania klauzuli rebus sic stantibus w celu podwyższenia sumy gwarancyjnej w ubezpieczeniach OC*, PA 2/2009, s. 75.

69. Ibidem, s. 83.

70. R. Strugała, *Ingerencja...*, op. cit., s. 59.

6. Problematyka pewności prawa oraz opartych na nim rozstrzygnięć sądowych i decyzji podmiotów rynku ubezpieczeniowego

Przedstawiona w niniejszym opracowaniu problematyka może się przejawiać w szczególności w prowadzonych przez ubezpieczycieli postępowaniach likwidacyjnych. Pod pojęciem pewności prawa należy rozumieć takie jego cechy, które gwarantują poleganie na tych przepisach jako na czymś, czego można być pewnym⁷¹. W tym zakresie odniesienie się do ocen pozaprawnych lub klauzul generalnych traci na znaczeniu. Nieokreśloność prawa prowadzi do powstania sytuacji, w której w procesie stosowania prawa podmiot podejmujący rozstrzygnięcie postawiony zostaje w obliczu wyboru jednego z kilku możliwych wariantów decyzyjnych, a żaden z nich nie jest w sposób wyłączny zdeterminowany przez klasę racji prawnych; nie sposób w oparciu o klasę racji prawnych przewidzieć z pewnością, jakiego ostatecznego wyboru dokona ten podmiot⁷². Sytuacje takie występują w szczególności w przypadkach, w których ustawodawca nie przewidział precyzyjnie sposobu zachowania się określonego podmiotu, lecz pozostawił mu w pewnym zakresie swobodę postępowania.

Ubezpieczyciel jako uczestnik rynku ubezpieczeniowego działa w granicach wyznaczonych przez prawo pozytywne. Wykonuje umowy zawarte z ubezpieczającymi. Podczas realizacji swoich zadań, powinien się zatem cechować określoną przewidywalnością. Winien mieć na uwadze dotychczasowe rozstrzygnięcia (poprzednie decyzje ubezpieczycieli, jak i orzeczenia sądowe) o podobnych stanach faktycznych, „wyklarowane” na bazie odpowiednich norm prawnych. Nie może przy tym budzić najmniejszej wątpliwości, że ubezpieczyciel zmierza do pełnego zaspokojenia uszczerbku poszkodowanego, i to już na etapie postępowania likwidacyjnego, w celu uniknięcia ewentualnego procesu i możliwości narażenia się na dodatkowe koszty sądowe w przypadku uwzględnienia powództwa poszkodowanego. Dążenie do zapobieżenia powstania zbędnych kosztów sądowych oraz dbałość o reputację rynkową ubezpieczyciela powinny w sposób oczywisty determinować jego postawę w toku postępowań likwidacyjnych.

7. Oddziaływanie ubezpieczenia OC *sensu largo*

Oddziaływanie ubezpieczenia OC może być widoczne zarówno w orzecznictwie sądowym, jak i czynnościach dokonywanych przez strony umowy ubezpieczenia, poszkodowanych, a także osoby trzecie. Interakcje pomiędzy ubezpieczonym sprawcą a poszkodowanym są szczególnie nasilone jeśli chodzi o ubezpieczenie OC rolników indywidualnych. W obszarze tym już dawno zaobserwowano, iż ubezpieczony nierzadko w ramach ubezpieczenia OC rolników indywidualnych stara się wykazać swoją odpowiedzialność tylko po to, by zapewnić poszkodowanemu odszkodowanie, zwłaszcza przy roszczeniach zgłaszanych przez krewnych lub znajomych ubezpieczającego⁷³. Swoista „świadomość bezkarności” wytworzona przez tę instytucję może także wpływać

---

71. A. Zieliński, *Pewność prawa*, [w:] *Jakość prawa*, Dom Wydawniczy ABC 1996, s. 43; M. Kiełb, *Pewność prawa vs. nieokreśloność prawa*, „Forum Prawnicze” numer 3 (5), maj 2011, s. 59.

72. M. Kiełb, *Pewność...*, op. cit., s. 66 oraz wskazane tam orzecznictwo.

73. E. Kowalewski, *Zmierzch...*, op. cit., s. 29.

na liczbę zgłaszanych roszczeń. Podmiotami dokonującymi nadużyć mogą być rzeczoznawcy, biegli sędziwi, a nawet pracownicy ubezpieczycieli (działanie to może polegać np. na fałszowaniu dowodów). Niski poziom zaufania do ubezpieczycieli przekłada się na niską lojalność i przyzwolenie na przestępczość ubezpieczeniową⁷⁴.

W literaturze podkreślono następujące ujemne strony ubezpieczenia OC:

- zmniejszanie znaczenia winy jako podstawowej i przedstawiającej szczególnie walor etyczny przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej,
- obniżenie staranności osób, które korzystają z ochrony ubezpieczeniowej w zakresie odpowiedzialności cywilnej,
- zwiększenie wypadkowości (szkodowości) i liczby procesów odszkodowawczych, co rodzi obawę, że ubezpieczenie to zamiast służyć poprawieniu sytuacji poszkodowanych obraca się przeciwko nim.⁷⁵

Dostrzeżono również, że ubezpieczenie OC nierzadko w sposób nadmierny chroni ubezpieczającego przed następstwami jego własnego, bezprawnego postępowania⁷⁶. Tak rozumiane i odczuwane poczucie bezkarności nie występuje, jeżeli sprawca naraża się na zwiększoną składkę jako stymulator przeciwdziałania przestępczości ubezpieczeniowej lub w razie zwrotu wypłaconego odszkodowania (regres nietypowy).

Problem jest złożony również na kanwie ubezpieczeń OC dobrowolnych, w których szkoda wyrządzona umyślnie nie rodzi ochrony ubezpieczyciela (art. 827 k.c.). Bywa że umowa ubezpieczenia przewiduje natomiast odpowiedzialność za rażące niedbalstwo. Tym samym stymulatory ostrożności mogą słabnąć, co da się wykazać na różnych przykładach cechujących polską praktykę ubezpieczeniową oraz dotyczące jej stosowne orzecznictwo sądowe.

8. Koluzja⁷⁷

Przedmiotem ochrony przewidzianej w art. 298 § 1 k.k.⁷⁸, określającym typ oszustwa ubezpieczeniowego, są interesy majątkowe instytucji ubezpieczeniowych, a pośrednio ponadindywidualne interesy społeczne, wyrażające się w utrzymaniu i funkcjonalnej sprawności tych instytucji, czy w przyczynianiu się do zwiększania poczucia bezpieczeństwa ubezpieczonych i zapewnienia wy-

74. P. Majewski, *Przestępczość ubezpieczeniowa – świadomość istnienia zjawiska, przyzwolenie, edukacja*, XVI Międzynarodowa Konferencja Przestępczość Ubezpieczeniowa, Szczecin, 14–15 marca 2013 r., Materiały Konferencyjne, tom XVI, s. 278.

75. T. Sangowski, *Regres ubezpieczeniowy*, Warszawa 1977, s. 249.

76. Ibidem.

77. COLLUSION. [*Black's law dictionary: definitions of the terms and phrases of American and English jurisprudence, ancient and modern*, St. Paul, Minn.: West Publishing, 1991] „A deceitful agreement or compact between two or more persons, for the one party to bring an action against the other for some evil purpose, as to defraud a third party of his right. Cowell. A secret arrangement between two or more persons, whose interests are apparently conflicting, to make use of the forms and proceedings of law in order to defraud a third person, or to obtain that which justice would not given them, by deceiving a court or its officers”. Baldwin v. New York. 45 Barb. (N.Y.) 359; Belt v. Blackburn, 28 Md. 235; Railroad Co. v. Gay, 86 Tex. 571, 26 S. W. 599, 25 L. R. A. 52; Balch v. Beach, 119 Wis. 77, 95 N. W. 132.

78. Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz. U. z 1997 r. Nr 88 poz. 553 ze zm.

płacalności ubezpieczycieli.⁷⁹ Przepięstwo wynikające z tego przepisu wymierzone jest nie tylko bezpośrednio w interes ubezpieczyciela, lecz również pośrednio w ubezpieczających opłacających składki, z których finansowane są odszkodowania wypłacane uprawnionym. Zachowanie sprawcy przestępstwa określonego w art. 298 k.k. polega na spowodowaniu zdarzenia będącego podstawą do wypłaty odszkodowania z tytułu zawartej umowy ubezpieczenia⁸⁰. Powyższe należy odnieść na grunt przepisu art. 805 k.c. W literaturze podkreślono, że zdarzenie musi być rzeczywiście spowodowane, a nie pozorowane. To ostatnie może stanowić co najwyżej podstawę do przypisania usiłowania oszustwa określonego w art. 286 k.k.⁸¹ Zdaniem O. Górniok, czym innym jest zdarzenie upozorowane, a czym innym spowodowane. Spowodowaniem zdarzenia w rozumieniu art. 298 § 1 k.k. jest także stworzenie pozorów zaistnienia wypadku, stanowi to bowiem zmianę w świecie zewnętrznym, będącą podstawą do wypłaty odszkodowania na równi ze spowodowaniem zdarzenia rzeczywistego⁸². Istotne jest, aby dane zdarzenie wyczerpywało znamiona wypadku ubezpieczeniowego, który stanowił lub miał stanowić podstawę do wypłaty świadczenia ubezpieczeniowego przez ubezpieczyciela. Takie tak zwane zawyżenie odszkodowania może wypełniać znamiona przestępstwa oszustwa określonego w art. 286 § 1 k.k.⁸³

Ubezpieczający działając w znowie z osobą trzecią dąży do uzyskania nienależnego odszkodowania. Dla przykładu, w kwestii stwierdzenia ubytku wartości handlowej „ponaprawczych” pojazdów (o czym w praktyce decyduje rzeczoznawca) nietrudno sobie wyobrazić praktyki typu koluzyjnego, w szczególności w oparciu o znowę między poszkodowanym a określonym rzeczoznawcą⁸⁴. Nietrudno wyobrazić sobie również podobną sytuację w przypadku najmu pojazdu zastępczego.

Podsumowanie

Psychologiczny efekt ubezpieczenia OC jest widoczny zwłaszcza w praktyce sądowego stosowania prawa. W niektórych przypadkach może on przybrać formę koluzji. Zagadnienie jest związane z antyprzewencyjnym oddziaływaniem ubezpieczenia OC. W konsekwencji może to doprowadzić do obniżenia standardów ostrożności, co jest widoczne zwłaszcza w ramach ubezpieczeń OC zawodowych. W literaturze zwrócono uwagę na znaczące osłabienie funkcji represyjno-przewencyjnej odpowiedzialności z tytułu czynów niedozwolonych oraz wysuwanie na plan pierwszy kompensacyjnej funkcji odpowiedzialności⁸⁵. Przedstawiona w niniejszym artykule problematyka stanowi nawiązanie do tezy o antyprzewencyjnym oddziaływaniu ubezpieczenia OC. Teza o psychologicznym efekcie ubezpieczenia OC nie pozwala jednak na stwierdzenie, że efekt ten jest widoczny

---

79. M. Filipowska, *Znamiona przestępstwa oszustwa ubezpieczeniowego w polskim prawie karnym*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 1/2013, s. 41 oraz podana tam literatura.

80. Ibidem, s. 45.

81. Ibidem, s. 48 oraz podana tam literatura.

82. Ibidem, s. 48, 49; O. Górniok, *Kodeks karny*, t. 3, Art. 117–363, Arche, Gdańsk 2005, s. 447.

83. M. Filipowska, *Znamiona...*, op. cit., s. 49 oraz podana tam literatura.

84. E. Kowalewski, M. Ziemiak, *Stypizowane sytuacje faktyczne, w których kompensacja ubytku wartości handlowej pojazdu nie jest adekwatna*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2011 nr 4, s. 41.

85. E. Kowalewski, *Rola ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej we współczesnym prawie odszkodowawczym*, Acta Universitatis Nicolai Copernici, Prawo XC Nauki Humanistyczno-Społeczne, Zeszyt 83, Toruń 1977, s. 88–89 oraz podana tam literatura.

w każdym przypadku. Można natomiast – kładąc szczególny nacisk na przedstawione orzecznictwo i próbę uproszczonego uchwycenia modelu schematu podejmowania decyzji – powiedzieć, iż problem jest wciąż aktualny i ukazuje realne, występujące w praktyce, negatywne aspekty funkcjonowania ubezpieczenia OC.

Wykaz źródeł

Przepisy prawne

- Ustawa z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 1964 r. Nr 43, poz. 296 ze zm.).
Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.).
Ustawa z 1 sierpnia 1997 r. Trybunał Konstytucyjny (Dz. U. z 1997 r. Nr 102, poz. 643 ze zm.).
Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 ze zm.).
Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93 ze zm.).

Literatura

- Banaszak B., *Komentarz do art. 178 konstytucji RP*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Komentarz*, C.H. Beck, wydanie 1, 2009, wersja Legalis.
- Baranek R., *Realizacja zasady pełnego odszkodowania w przypadku uszczerbku powstałego w rzeczy używanej*, MOP, 2008, numer 3, wersja Legalis.
- Barwicka-Tylek I., *W kwestii „psychologiczności” psychologicznej teorii prawa Leona Petrażyckiego*, „Państwo i Prawo” 2/2010, s. 44.
- Bączyk-Rozwadowska K., *Odszkodowanie za ubytek wartości handlowej pojazdu w orzecznictwie sądowym*, [w:] E. Kowalewski (red.), *Odszkodowanie za ubytek wartości handlowej pojazdu poddanego naprawie*, Toruń 2012.
- Black’s law dictionary: definitions of the terms and phrases of American and English jurisprudence, ancient and modern*, St. Paul, Minn.: West Publishing, 1991.
- Bładowski B., *Metodyka Pracy Sędziego Cywilisty*, Biblioteka Sądowa, 3 wydanie, Oficyna Wolters Kluwer business, Warszawa 2009, s. 30.
- Filipowska M., *Znamiona przestępstwa oszustwa ubezpieczeniowego w polskim prawie karnym*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 1/2013, s. 41.
- Friedmann W., *Law in a Changing Society*, London 1964, s. 120.
- Głapiak E., *Potrzebę korzystania z pojazdu zastępczego trzeba udowodnić*, „Gazeta Prawna” nr 185, 24 września 2013, s. B5.
- Gniewek E. (red.), *Komentarz do art. 361 kc*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, C.H. Beck 2013, wydanie 5, wersja Legalis oraz podana tam literatura.
- Gomułowicz A., *Sędzia sądu administracyjnego a idea autorytetu*, ZNSA 2008, Nr 5, s. 13–14.
- Góra-Błaszczkowska A., *Komentarz do art. 233 k.p.c.*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, tom I, *Komentarz do artykułów 1–729*, C.H. Beck 2013, wersja Legalis.
- Góra-Błaszczkowska A., *Komentarz do art. 328 k.p.c.*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, tom I, *Komentarz do artykułów 1–729*, C.H. Beck 2013, wersja Legalis.
- Górniok O., *Kodeks karny*, t. 3, Art. 117–363, Arche, Gdańsk 2005, s. 447.
- Jakubecki A., *Komentarz do art. 328 kodeksu postępowania cywilnego*, [w:] H. Dolecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, tom I, *Artykuły 1–366*, wersja LEX 2013.

- Kaliński M., *Szkoda na mieniu i jej naprawienie*, C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 476.
- Kiełb M., *Pewność prawa vs. nieokreśloność prawa*, Forum Prawnicze numer 3 (5), maj 2011, s. 59.
- Kolasiński M., *Odpowiedzialność cywilna notariusza*, Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2005, s. 252.
- Kowalewski E., *Rola ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej we współczesnym prawie odszkodowawczym*, Acta Universitatis Nicolai Copernici, Prawo XC Nauki Humanistyczno-Społeczne, Zeszyt 83, Toruń 1977, s. 88–89.
- Kowalewski E., *Wpływ ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej na odpowiedzialność z tytułu czynów niedozwolonych*, Acta Universitatis Nicolai Copernici, Prawo nauki humanistyczno-społeczne, Zeszyt 181, 1988, s. 87–91.
- Kowalewski E., Ziemiak M., *Stypizowane sytuacje faktyczne, w których kompensacja ubytku wartości handlowej pojazdu nie jest adekwatna*, „WU” 4/2011, s. 41.
- Kowalewski E., *Zmierzch odpowiedzialności cywilnej za wypadki samochodowe – iluzja czy rzeczywistość?*, [w:] K. Ludwichowska (red.), *Kompensacja szkód komunikacyjnych*, Warszawa 2011, s. 28.
- Kowalewski E., *Rozwój ubezpieczeń a zmierzch odpowiedzialności deliktowej – iluzja czy rzeczywistość?*, [w:] Nesterowicz M. (red.), *Czyny niedozwolone w prawie polskim i prawie porównawczym*, Warszawa 2012, s. 290.
- Leszczyński L., *Klauzule generalne w stosowaniu prawa*, Lublin 1986, s. 118.
- Ludwichowska K., *Odpowiedzialność cywilna za wypadki samochodowe w Polsce*, Toruń 2008, s. 165.
- Łętowska E., *Pozaprosesowe znaczenie uzasadnienia sądowego*, „Państwo i Prawo” 5/1997, s. 3.
- Majewski P., *Przestępczość ubezpieczeniowa – świadomość istnienia zjawiska, przyzwolenie, edukacja*, XVI Międzynarodowa Konferencja Przestępczość Ubezpieczeniowa, Szczecin, 14–15 marca 2013, Materiały Konferencyjne, tom XVI, s. 278.
- Miaskowski J., Niezgoda K., Skawiński P., *Komentarz do art. 35 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, UFG i PBUK*, [w:] *Ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych. Komentarz*, C.H. Beck 2012, wydanie 1, wersja Legalis.
- Petrażycki L., *Teoria prawa i państwa w związku z teorią moralności*, tom II, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1960, s. 249.
- Pietrzykowski K., *Komentarz do art. 361 kc*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 1–449¹⁰*, tom I, C.H. Beck 2011, wydanie 6, wersja Legalis.
- Radwański Z., *Zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową. Rozwój i funkcja społeczna*, Poznań 1956, s. 135.
- Sangowski T., *Regres ubezpieczeniowy*, Warszawa 1977, s. 249.
- Serwach M., *Dopuszczalność zastosowania klauzuli rebus sic stantibus w celu podwyższenia sumy gwarancyjnego w ubezpieczeniach OC*, „PA” 2/2009, s. 75.
- Strugała R., *Ingerencja sądu w stosunek zobowiązaniowy na podstawie art. 3571 k.c.*, „Państwo i Prawo” 8/2010, s. 57.
- Szpunar A., *Ustalenie odszkodowania w prawie cywilnym*, Wydawnictwo prawnicze, Warszawa 1975, s. 49 i 50.
- Tokarczyk R., *Etyka prawnicza*, Warszawa 2007, s. 120.
- Warkała W., *Ubezpieczenie a odpowiedzialność odszkodowawcza*, Studia Cywilistyczne, t. 16, Kraków 1970, s. 105–106.
- Zieliński A., *Pewność prawa*, [w:] *Jakość prawa*, Dom Wydawniczy ABC 1996, s. 43.

Psychological effect of TPL insurance vs. collusion

The article discusses psychological effects of taking decisions by judges, basic principles of the judiciary, and selected regulations whose application may be the manifestation of the psychological effect of TPL insurance. It presents court rulings from the area of compensation law which confirm existence of this phenomenon. Furthermore, the author indicate potential influence of TPL insurance, which may sometimes take the form of collusion.

Key words: liability insurance, psychological effect of insurance, collusion.

MGR TOMASZ KACPRZYK – doktorant Katedry Prawa Ubezpieczeniowego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.